

Socialni pedagog in socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo

Social pedagogue and social integration of children with special needs into the mainstream primary school

Vinko Skalar¹

Povzetek

¹Vinko Skalar, dr. psih., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana. Članek obravnava probleme otrok z učnimi težavami, ki jih zakon o osnovni šoli (iz svežnja nove šolske zakonodaje) uvršča med otroke s posebnimi potrebami. V zvezi s to kategorijo otrok, ki so bili že doslej strukturni del osnovnošolske populacije, se odpira šolskim svetovalnim delavcem, in posebej socialnim pedagogom, obsežno področje strokovnega delovanja.

Ključne besede: otroci z učnimi težavami, otroci s posebnimi potrebami, osnovna šola, integracija, socialni pedagog.

Abstract

The article discusses problems of children with learning disabilities who are classified into the category of children with special educational needs, by the elementary school legislation. This category of children has always been an integral part of primary school population. Present trends open up an extensive field of professional activities for school counsellors, especially social pedagogues.

Key words: *children with learning disabilities, children with special needs, primary school, mainstreaming, social pedagogue.*

V referatu "Socialni pedagog, profil šolskega svetovalnega delavca", ki sem ga pripravil za posvet šolskih svetovalnih delavcev v organizaciji Zveze pedagoških delavcev junija 1966, sem na koncu zapisal:

"Nova šolska zakonodaja odpira socialnemu pedagogu novo področje dela. Daje namreč zeleno luč integraciji otrok s posebnimi potrebami. V zvezi z integracijo pa je socialno vključevanje otrok s posebnimi potrebami enako pomembno, kot njihovo vključevanje v izobraževalni proces. Socialna integracija namreč deluje kot motivacijski naboj in šele učinkovita socialna vključenost omogoča tudi izobraževalno. Za usmerjanje in pospeševanje procesov socialnega vključevanja učencev v razred oz. v socialno skupino pa je socialni pedagog kompetenten strokovnjak."

Socialna vključenost ni pomembna le za učence s posebnimi potrebami, pač pa za vse učence. Socialna vključenost omogoča zadovoljevanje socialnih potreb vsakega učenca, predvsem potreb po varnosti in po sprejetju in če sledimo A. Maslowu, se lahko aktivirajo potrebe višjega reda šele potem, ko so zadovoljene potrebe nižjega reda. Intelktualna aktivnost, skupaj s potrebami po socialnem prestižu, po socialnem priznanju in uveljavljanju, so v primerjavi s potrebami po varnosti in sprejetju potrebe višjega reda. Biti morajo zadovoljene in šele potem je mogoče pričakovati, da bo učenec zmožeg vlagati intelektualni napor v storilnostne naloge, ki jih postavlja predenj šola. Seveda ob normalno razvitih intelektualnih sposobnostih in ob zadostni motivaciji. Če torej želimo, da bo učenec v šoli dosegal storilnostne rezultate v obsegu standardov (osnovne) šole, potem je treba poskrbeti za njegovo socialno vključenost.

Pri večini učencev to ni problem, saj so fizično in psihično dovolj opremljeni, socialno zreli in socializirani do take mere, da pri socialnem vključevanju nimajo težav. Drugače pa je z učenci, ki imajo telesne, funkcionalne ali duševne primanjkljaje, ali pa so v slabšem položaju kot večina

učencev v razredu zaradi socialne stigmatiziranosti. To so npr. otroci priseljencev in beguncev in vsi tisti, ki prihajajo iz drugih govornih območij, tudi otroci, ki prihajajo iz subkulturnih socialnih okolij in vzgojno zanemarjeni otroci. Imajo težave pri socialnem vključevanju zaradi težav pri sporazumevanju, pa tudi zaradi različnosti, ki je posledica drugačnega kulturnega okolja, v katerem so odrasčali, v katerem živijo ali pa so živeli doslej.

Slabše možnosti za socialno vključevanje med vrstniki v šoli imajo tudi otroci, ki so bili doslej praviloma vključeni v šole s prilagojenim programom, katerim pa nova šolska zakonodaja odpira možnost všolanja v redne šole. To so slepi in slabovidni, gluhi in naglušni otroci, otroci s težavami v gibalnem razvoju (telesni invalidi), otroci s primanjkljaji v duševnem razvoju in vedenjsko in osebnostno moteni.

Eden od pomembnih razlogov (vendar ne edini in morda tudi ne najpomembnejši), zakaj so bili ti otroci doslej praviloma napoteni v šole s prilagojenim programom je bil v predpostavki, da bo zanje šola s prilagojenim programom bolj primerno, manj ogrožujoče, bolj strpno in manj stigmatizirajoče življenjsko okolje, kjer se bodo z manj ovirami in frustracijami lahko izrazile njihove ohranjene sposobnosti in intelektualne zmogljivosti. Torej, da se bodo v šoli s prilagojenim programom lažje socialno vključili, kot bi se v redni šoli.

Sedaj pa se tem otrokom odpira možnost vključevanja v redne šole. In prav njihova socialna integracija bi utegnila biti večji problem kot njihova vključitev v proces izobraževanja. Zaradi težav pri socialnem vključevanju pa bodo imeli tudi težave pri učenju.

Z učnimi težavami, ki so sekundarnega izvora, ki so posledica nekih drugih primanjkljajev ali posebnosti, je treba računati tudi pri socialno stigmatiziranih, pri otrocih z manjšimi fizičnimi in funkcionalnimi primanjkljaji, tudi pri otrocih s SUT in MCD, pri otrocih, ki imajo legastenijo ali govorne težave in motnje, kot tudi pri vedenjsko in osebnostno motenih. Učne težave pa se seveda praviloma pojavljajo tudi pri duševno slabše razvitih.

Nova šolska zakonodaja uvršča otroke z učnimi težavami med otroke s posebnimi potrebami. (Glej člen 11. Zakona o osnovni šoli.) Tiste, ki so bili doslej praviloma usmerjeni v šole s prilagojenim programom in ki se bodo poslej lahko integrirali v redne šole, pa tudi tiste, ki so bili že doslej v rednih šolah večinoma označeni kot učno slabše uspešni ali učno neuspešni. Položaj prvih bo urejen z Zakonom o usmerjanju (trenutno je v skupščinskem postopku kot predlog), položaj drugih pa uvaža 12. člen Zakona o osnovni šoli. Zanje je predviden dodatni pouk, zagotovljene pa so jim tudi druge oblike individualne in skupinske pomoči.

Prav otroci z učnimi težavami, ki so bili že doslej vključeni v redne šole, tvorijo najboljše kategorijo otrok s posebnimi potrebami. Po evropskih merilih, s čimer soglašajo tudi strokovnjaki pri nas, jih je v rednih šolah 15-18 %. To pomeni konkretno 3 - 5 učencev z učnimi težavami oz. s posebnimi potrebami v vsakem razredu v osnovni šoli, brez tistih, ki se bodo vključili v redno šolo namesto v šole s prilagojenim programom.

Otroci z učnimi težavami so, kot že rečeno, učno neuspešni, učno neuspešni učenci pa so praviloma vedenjsko težavni in socialno izključeni. Pri tem večinoma ni mogoče ugotoviti, kateri od treh dejavnikov, ki nastopajo vzajemno, je bil prvi, ki je sprožil še ostala dva. Nastopajo hkrati, drug drugega pogojujejo in krepijo. Nobenemu posebej ne moremo pripisovati večje teže in večjega pomena. Morda ima storilnostna učinkovitost oz. učna uspešnost (neuspešnost) vendarle izjemen položaj in poseben pomen v trikotu, saj vedenjske težavnosti in socialne izključenosti ni mogoče odpraviti, če učencem ne pomagamo tudi k boljšim učnim uspehom. Tudi to, da učna uspešnost že sama po sebi lahko prispeva k boljšemu socialnemu položaju učenca v razredu, vpliva pa tudi na zmanjšanje njegove vedenjske težavnosti. Dostikrat samo zato, ker so učitelji pa tudi součenci do učno uspešnega učenca strpnejši, kadar se pojavljajo pri njem vedenjski problemi oz. vedenjskim problemom ne pripisujejo takšne teže, kot jo pripisujejo pri učno neuspešnih učencih. Zanimivo je tudi, da pri učencih dostikrat spregledamo in nismo posebej pozorni na SUT, na MCD, na legastenijo, na manjše telesne težave ali primanjkljaje in kot že rečeno, na vedenjska odstopanja, dokler so učno uspešni. Če pa je učenec učno neuspešen, postanejo primanjkljaji in posebnosti, težave ali motnje v sedanjosti ali v ranem otroštvu pomembni dejavniki, za katere domnevamo, da so vzrok sedanjim učnim težavam. Če jih ugotovimo, je lahko to otroku v prid, saj lahko učno težavnost pojasnimo z dejavniki, ki otroka ne obremenjujejo kot moralno problematičnega. Če pa takšnih dejavnikov ne moremo odkriti, potem pripisujemo učne težave otrokovi lenobi, nezainteresiranosti za učenje, premalo vzpodbudnemu družinskemu okolju in otrokovi vzgojni zanemarjenosti.

Uzakonjena integracija kot možnost torej ne odpira vrat v redno šolo samo otrokom, ki so bili doslej praviloma napoteni v šole s prilagojenim programom. V drugačen položaj postavlja tudi vse tiste otroke z učnimi težavami, ki so se že doslej šolali v rednih šolah, ki so bili večinoma učno neuspešni, vedenjsko težavni in pa socialno izključeni. Sedaj Zakon o osnovni šoli predvideva zanje dodatno učno pomoč pa tudi druge oblike individualne in skupinske pomoči, kolikor bi bila takšna pomoč potrebna.

Z zakonsko regulacijo ta skupina otrok obvezuje učitelje in svetovalce

delavce na šoli, da bodo z lastnimi močmi in z znanjem ali pa s pomočjo strokovnjakov zunaj šole, če se bo izkazalo za potrebno, poskušali otrokom z učnimi težavami ponuditi ustrezno pomoč. Pomoč, ki bo hkrati usmerjena k povečanju njihove učne uspešnosti, k odpravljanju vedenjskih in osebnostnih motenj, kot tudi k socialnemu vključevanju otrok v razred kot socialno skupino. V tem primeru ne bo šlo več za posebne oblike pomoči legastenikom, otrokom s SUT, hiperaktivnim otrokom ali otrokom z vedenjskimi motnjami, pač pa za pomoč vsem otrokom z učnimi težavami, pri čemer bodo že doslej uveljavljene oblike pomoči za posamezne kategorije otrok le sestavina doktrine, ki jo bo treba šele oblikovati in bo temelj profesionalnemu pristopu šole in učiteljev k otrokom z učnimi težavami.

Zakonsko urejanje kategorije otrok z učnimi težavami pa ne obvezuje le šol, učiteljev in socialnih delavcev, pač pa tudi vodstva šol in državo, ki bo morala zagotoviti pogoje, da bo mogoče razvijati in ponuditi tiste oblike pomoči otrokom z učnimi težavami, ki jih bo terjal posamičen, individualen primer učenca.

Doktrino z oblikami pomoči bo morala šola razviti tudi za delo z nadarjenimi otroki, še posebej s tistimi, ki imajo kljub nadarjenosti učne težave. Tudi nadarjene učence uvršča Zakon o osnovni šoli (čl. 11) med otroke s posebnimi potrebami. Tudi nadarjeni otroci so dostikrat vedenjsko težavni in socialno izključeni. V večini primerov nadarjenih je prav socialna izključenost tisti dejavnik, ki sproži in potegne v začaran krog še vedenjsko težavnost in končno tudi učno neuspešnost.

Šola ima razen storilnostnih nalog tudi socializacijsko vlogo. Ta sodi že sama po sebi k nalogam šole. Če pa vemo, da brez prispevka k socializaciji in k socialni vključenosti otrok ne bomo mogli uresničiti tudi storilnostnih nalog in pa da poteka kognitivno in socialno učenje vzporedno in da brez socialnega tudi kognitivno učenje ne more biti učinkovito, potem se kaže tudi socialno učenje otrok kot primarna naloga šole.

Socialni pedagogi so kompetentni strokovnjaki za dajanje socialne pomoči, za vključevanje otrok, mladostnikov in odraslih v glavni tok (main streaming) in lahko s takšno naravnostjo in znanjem izpolnjujejo kot šolski svetovalni delavci pomembno področje delovanja, kateremu doslej šola ni namenjala tiste pozornosti in veljave, kot bi bila potrebna, če bi hotela celostno reševati problematiko otrok z učnimi težavami in prispevati k njihovi izobraževalni in socialni integraciji v redno šolo.

Literatura

Dreikurs, R. (1982), *Mainstreaming sanity in the clasroom*. New York, Hartper & Row publishers.

Churton, P. in drugi (1997), *Fonudations of special education*. Brooks & Cole publishing company.

Šolska zakonodaja 1 (1996), Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.